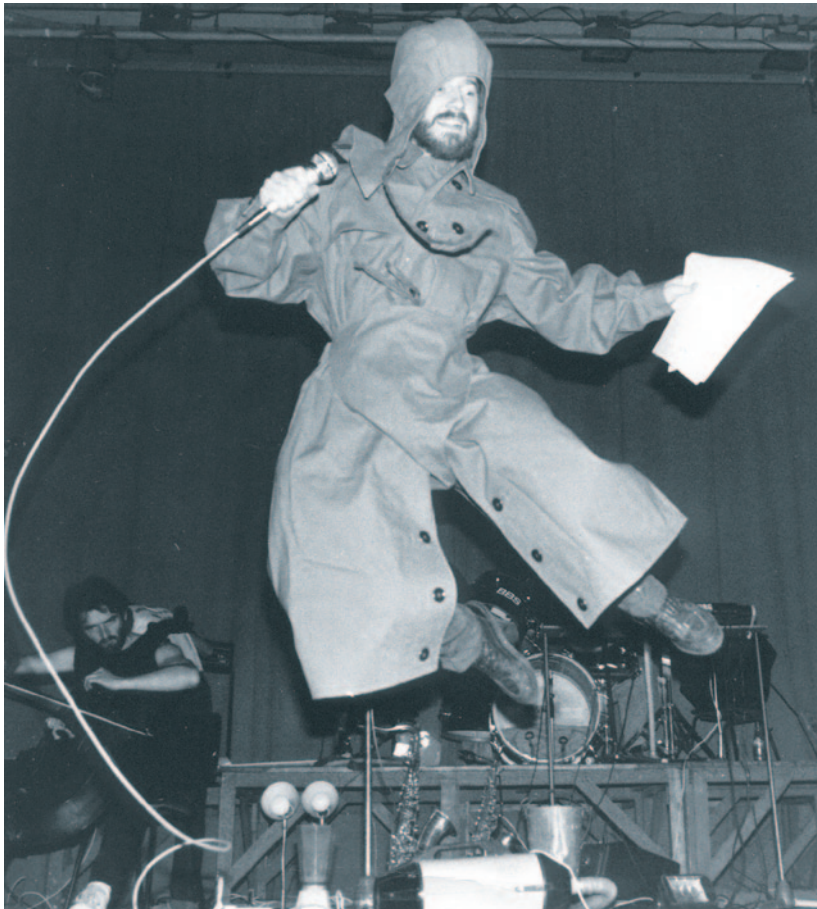

KONNEKTOR

Első rész

A nyolcvanas évek elején verseim, szövegeim előadása során egyre több esz-
közt tapasztaltam ki, amelyeket részben a nyelv, részben a hang – olykor éppen
a nyelv hangja –, velük együtt pedig a mozdulat, a térbeli jelenlét felelőssége
ad az ember kezébe. Mind jobban megbizonyosodtam arról, hogy ezekkel lényeg-
ében autonóm költői munkát lehet létrehozni. Hangköltészeti előadásaim,
performanszaim így egyre komplexebbek lettek nyelvileg, és egyszer csak felve-
tődött bennem a kérdés: miért nem társítom mindezt a zene dinamikus lehetősé-
geivel? Hiszen én magam is zenéltem, fiatalkorom legeredetibb tapasztalatai
között ott volt a zene és a zenekar élménye – vissza kell hát térni hozzá, és egy
még nagyobb, kollektív teret megnyitni vele! Hiszen vannak barátaim, akik zené-
szek. Elsősorban BERNÁTHY SÁNDORra gondoltam, hiszen vele a *Fölőspéldány*
alternatív irodalmi csoportban már 1979 óta dolgoztam, volt saját zenekara, kon-
certjein meg is hívott egy-két beugrásra. Aztán ott volt régi barátom, VIRÁGH
LACI, aki profi zenész volt a kommersz szférában, meg NAGY ATTILA, akit még a
Mozgó Világból ismertem, amikor gimnazistaként a verseivel felkeresett. Róla is
tudtam, hogy ismert punk-zenész. Egy avantgárd, egy punk, egy vendéglátós –
ez épp jó keverék.

Első koncertünk 1984. november 4-én volt a Leszták Tibor által gründolt Lágymányosi Közösségi Ház Török Ádám-féle Mini-klubjában, amelyet 1985-ben
fellépések sora követett a Fővárosi Művelődési

Jeremiás siralmai.
Suttogó-oratórium
a Konnektorról,
Fővárosi Művelődési
Ház, 1986. január 31.

Házban, a Szkéné Színházban, a Kassák Klub-
ban, a Petőfi Csarnokban, a szegedi JATE-klub-
ban és másutt. Szeptember végén került sor az
első nagy hajókirándulásra a monolit irodalom-
politikai blokként felügyelt Írószövetség eszté-
tikai bomlasztása céljából nemrégiben alakult
Örley István Baráti Körrel, amely után ezt a
minden évben megismételt rendezvényt Örley-
hajónak neveztük el. Rác Péterék néhány
óra kibéreltek a MAHART-tól egy folyami
hajót, amely aztán a meghirdetett program
idejére megtelt író- és művészbáratokkal, kol-
légákkal, családjukkal, diákokkal és rokonszen-
vezőkkel. Sokan olvastak fel a többórás hajóút
alatt. A mi szerepünk pedig a zárókoncert volt,
ami frenetikusra sikeredett.

Az addigra a magyar költészet számomra leg-
fontosabb darabjai alapján kialakított *Tankanyar*
repertoárjából játszottunk, odakint már sötét
volt, égtek a város fényei, a hajó pedig körö-
zött a Szabadság híd és a Margit híd között,
tisztá volt az ég és szép félhold világított rajta.
A koncert végére Attila teljesen begerjedt, egy
hentesbárdal verte az elektromos bőgő húrjait.
Vele ellentétben a tavasszal hozzánk csatla-
kozott MÁRTA ISTVÁN komoly nyugalommal
játszott, a vége felé egy improvizációt kezdemé-
nyezve, amellyel lezártuk a koncertet. Gondol-
juk meg, hogy ez 1985-ben volt, a lakosság még
egyáltalán nem volt hozzászokva az efféle dunai
rendezvényekhez: egy kísértethajó mászkált föl-
alá, arról ordító zene és hujjogató hangzik, dől
belőle a hang és a fény.

Innen szinte egyenesen Rómába mentem egy
három hónapos ösztöndíjjal, ahol országszerte
a kortárs avantgárd költészetet kutattam, ekkor
ismertem meg a legtöbb olasz költőt, akikkel
máig kapcsolatban vagyok – már aki él közülük,
mert a legnagyobbak közül például ADRIANO
SPATOLA már régen, GIANNI TOTI néhány éve
meghalt. Performanszok sorával léptem fel
Rómában, Bolognában és másutt, és persze
az élet is több alkalommal rendesen beköszönt
az életembe.

1985 decemberének utolsó napjaiban tértem
haza Rómából, és utam szinte egyenesen az
Egyetemi Színpadra vezetett, ahol Bernáthy
Sándor már a korábbi években kiharcolta, hogy
az év valamelyik utolsó napján egy néhány zene-
kart felléptető estet rendezhessünk. Így 1985
december 28-án a Konnektorról és Sanyi zene-
karával, a Dr. Újhajnal adtuk az azévi záróbuli
kemény magját. Aznap délelőtt próbáltunk, és
énekiem addigra teljesen elment a hangom,
valószínűleg bekaptam egy vírust. Ott álltunk
a kész műsorral, amelyet előtte valamelyest
bepróbáltunk, de az énekes néma volt. Márpe-
dig a szöveget Jeremiás siralmi alapján állított-
tam össze, több nyelven, mivel Parcz Ferenc
jóvoltából találtam egy olasz nyelvű Bibliát is.

Jakobi ült ott a csellóval, Virágh Laci somolygott a nemlétező bajsza alatt, Attila állt és várt a megoldásra, Sanyi kicsit gondolkodott, és azt mondta: suttogva kell végigcsinálni. Magam is gondoltam már erre, csak attól félttem, hogy a suttogást nem lehet úgy kihangosítani, hogy az erős zenekari hangok mellett érthető maradjon. Gondos előkészületekkel persze végül is mindent meg lehet oldani – így már csak arról kellett megbizonyosodnom, hogy a suttogásos terhelés nem árt a hangszálaimnak. Felhívtam közeli barátunkat, Hódy Katit, aki kiváló gyermekgészszakorvos volt. Azt mondta, ha szigorúan betartom, hogy csakis suttogok, és egyébként is pihentetem a hangomat és nem beszélek, akkor megcsinálhatom.

Nagyon érdekes koncert-intermezzó jött létre így estére a Jeremiás siralmaival, amelyben a suttogó énekes teljesen szokatlan jelenség volt: az egész hangkép rendkívül feszültté vált, éppen az éles suttogás, a hang koncentrátsága okán. A közönség soraiban ülő barátaink nem is tudták, hogy nincs hangom, azt hitték, ez így van kitalálva. Ezek után a következő év elején a Fővárosi Művelődési Házban, majd Kecskeméten a Kelemen László Színpadon újrátuk ezt a koncertet, immár mindig suttogva, noha akkor már lett volna hangom. Utána pedig visszatértünk a Tankanyar-repertoárhoz, vagyis a Magyar irodalmi hallgatókönyvbe illesztett klasszikus magyar költészeti darabokból szőtt koncertszínházi előadáshoz. Mert hogy ezt a fajta színpadi koncertet, amelyben – mint fokozatosan egyre jobban láttam és meg is fogalmaztam – a hang, a mozgás, a színpadkép, a performált szöveg, az intenzív jelenlét egyaránt fontos, nem lehetett pusztán koncertnek tekinteni. Sokkal inkább egy ott, akkor születő ösztönművészeti előadásnak, egy műalkotásnak, amely gondosan elő van készítve, meg van tervezve, de ott jön létre az élő térben.

Közben nyitogatni kezdtem egy másik dimenziót is. Önmagában is foglalkoztatott az a kérdés, hogy a koncertre, hangmunkába, színpadi történetbe transzponált költeményeket – legyenek enyéim vagy szövegileg másokéi – vajon hogyan lehetne művészileg érvényesen visszagyömöszölni a papírra, esetleg egy könyvbe vagy egy folyóirat lapjaira. Ekkoriban kezdtem el gondolkodni a következő, GALÁNTAI GYURIVAL együtt készített verskötetéről, a Szellőző Művekről: a könyvben való gondolkodás aktualitása pedig feladat elé állított, és hozzájárult a megfelelő megoldások megtalálásának kikényszerítéséhez. Készítettem még kézzel, illetve írógéppel, többnyire A4-es méretben néhány vizualizált költeményt, például Ady *Az eltévedt lovasát*, Janus csodaversét, *A dunántúli mandulafácskáról*. Ennek a – többnyire hang alapú – vizualizáló költésmódnak már első kötetemben, az *Ismeretlen monológokban* is voltak előzményei (*Fogda-*

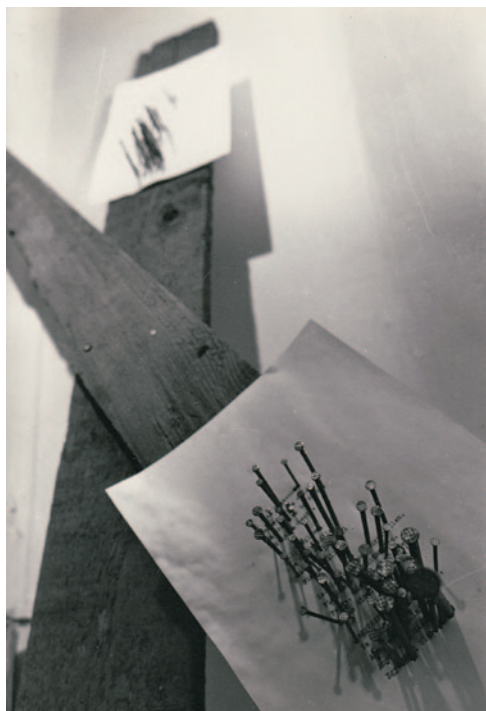
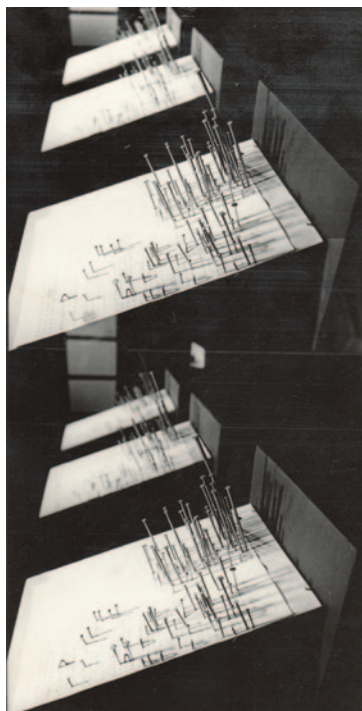

Gasner János, Szkárosi Endre (háttal), Bernáthy Sándor
Konformance. Konnektor-koncertszínház, Fiala Művészek Klubja, SOLIDART
MINIFEST, Új Hölgyfutár Revue 0/10, 1989. április 22.

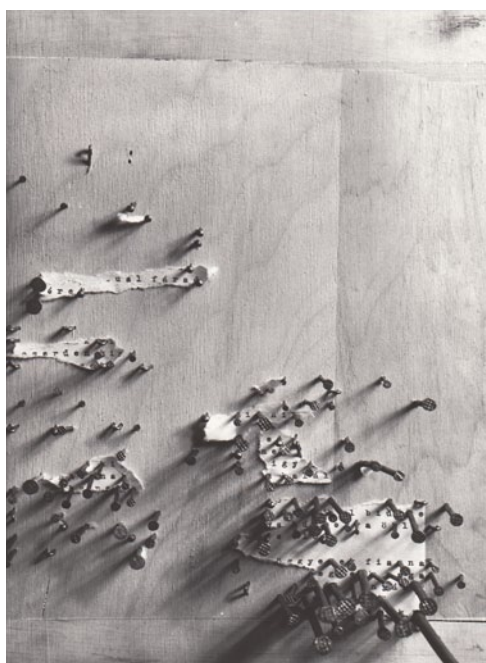
dal I-II., Militarista dal stb.), a nyomdai megoldások költői térbe emelésével is megpróbálkoztam ugyanott (pl. a *Használati utasításban*), most azonban egy erőteljes kifejlődésben levő hang költészet vizuális interpretációját kellett a magam számára kidolgozni. Ami persze azzal az eredménnyel is járt, hogy elkezdtem készíteni – és mindmáig készítek – önelvű vizuális verseket, munkákat is. Még 1985-ben kitaláltam *A walesi bárdok* vizuális újraköltését. Ez volt ugyanis az egyik legerősebb vers-megzenésítése, vagy hang újraköltése a Konnektornak, és érdekelt, hogyan tudnám ezt megjeleníteni könyvben? A zenés változat a teljes szövegre épült, csupán az utolsó két sor kimondatlanságával próbáltam záró feszültséget teremteni. Vagyis az, ami nagyjából mindenkinek beugrik a végéről, hogy „Ötszáz éneklő hangosan / A vértanúk dalát” kimarad, és a kompozíció a király örületének tetőpontján szövegileg azzal ér véget, hogy „De túl zenén, sípdobon, Riadó kürtön át” – és ez jól fel van pörgetve vokálisan is. Mint a legfontosabb pillanatokban szinte mindenkor, most is mintegy magától jött az ötlet – a vizuális interpretációban éppen és kizárólag csak az „ötszáz” szóra építünk. Vettem több száz A4-es lapot, néhány vastag fekete filctollat, és minden papírlapra egy szalagszerűen folyamatos, nagyvonalú kézírással, átlós irányban ráírtam az „ötszáz” szót. A papírlapok így szinte egyformák voltak, miközben nem volt közöttük két valóban egyforma. Megvolt a további konkrét tervem is, így felhívtam PÁCSER ATTILÁT, aki nagyon készséges volt és eljött hozzám fotózni. A házuk felső udvarán (az első emeleti szinten) volt egy egységes aszfaltfelület. Nagyjából kimértem a hosszát és a széltét, hogy oda tudjam tervezni a munkát. Közben minden papírlap hátuljának négy sarkára egy-egy kis darab duplex ragasztót helyeztem, és így kezdtem őket leragasztani az udvar kövére. Előtte persze körömmel le kellett kaparni a duplex ragasztószeletek borítását – könnyen kiszámítható, hogy ötszáz lap esetén ez kétezer kaparás volt –, jól fel is sebeztem a körömágyamat. Utána térdelő testhelyzetben, felülről kiindulva sorokban, oldalt, illetve lefelé haladva rögzítettem a papírokat a kövön. Attila közben nemcsak a születőfélben levő művet, hanem vele engem is fotózott, mivel jó szemmel észrevette, hogy – amit nem is terveztem – egy egyszemélyes akcióvá válik az egész műképzés. Kezdett alakot ölteni a „térköltészeti” alkotás, s egyre jobban emlékeztetett valamiféle temetőre, ahol egyforma sírkövek hirdetik a holtak ottlétét (mint például egy katonai temetőben), csak hogy ezek a sírkövek nem állnak, hanem fekszenek, és mi rajtuk járunk. Minél inkább a befejezéshez és így a kiteljesedéshez ért a munka, egyre erősebb volt ez a szakrális hatása, s magam is úgy éreztem – ezt a későbbiekben többször meg is fogalmaztam –, hogy egyfajta

Agydelej. Fotóperformansz Lengyel Edittel, 1987. március, Budapest, Vörösmarty tér, a Gerbeaud előtt © fotók: Elekes Károly

Ó-magyar Mária-síralom. Versszobor-variációk, 1985-86

morális tisztelődéssé válik az akció, vagyis a mű elkészítésének folyamata. A térdem belefájdult, a lábam el-elzsibbadt, nehezen egyenesedtem ki és így tovább. Egy kis fizikai fáradtsággal, egy kis fájdalommal adóztam – akaratlanul – azok emlékének, akik nem féltek helyettünk vállalni a halált, amelyre mi – vagy mondjuk én – valószínűleg gyáva volnék, ha egy konkrét helyzet úgy kívánná.

Attila többféleképpen igyekezett képileg feldolgozni a körülbelül hét és fél méter hosszú, öt méter széles műalkotást. Nagyon érdekes volt felülről, az én lakószintemről, a harmadikról látni. Közben nem is tudtam, mert annyira belemélyedtem a kivitelezésbe, vajon a lakók mit szólnak ahhoz, amit látnak, ha egyáltalán látják. De nyilván sokan látták, amint dolgozom rajta, meg a készet is, hiszen több órás folyamat volt ez – és nem is szedtem le azonnal. Ezután nekifogtam az *Ómagyar Mária-síralom* vizuális újraköltésének is, hiszen annak performatív hangú változatát többször előadtuk, és a nyelvi áttételek változatlanul izgattak.

Az ezzel kapcsolatos alapötlet szinte megint véletlenül jött: a vers hangjaiból kiindulva a betűkben kerestem a kiinduló megoldást. Többszöri próbálkozással úgy gépeltem le a *Síralom* szövegét, hogy egyetlen betűhiba, se átütés ne legyen benne. Közben valahogy találtam – talán a pincében, ki tudja – két szörös deszkát: egyszerre voltak régiek, használati szempontból értéktelenek, mégis kifejezetten szépek. Elhatároztam, hogy ezekre fogom felszögelni a papírlapokat, és azután két nagyobb szöggel összeillesztem őket, meg is terveztem, milyen formán: keresztre emlékeztetően, de nem derékszögben. Vagyis a kereszt vízszintes szárát jócskán elforgattam átlós irányba, ettől olyan emberszerű lett. De mielőtt rögzítettem volna őket, előbb föl kellett rájuk helyeznem a szöveget – az elforgatott szárra a vers első felét, a függőlegesre a vers második felét tartalmazó papírlapot, ügyelve arra, hogy egymáshoz képest és a hordozó deszka méreteihez

képeket is arányosan álljanak. Ezért elmentem egy vasboltba, és bevásároltam egy csomó, különböző fajta szöveget. Amikor pedig munkához láttam, a vers elejéről indulva minden strófában kiválasztottam egy domináns hangbetűjét, és ebbe egy-egy, mindig ugyanolyan szöveget ütöttem be. Az első ilyen hangot végigszögéltem az egész szövegben, azután a soron következő strófában választottam mellé egy újabb hangot is, és annak a betűjét szögéltem végig a versben. Miközben haladtam előre, ügyeltem arra, hogy az azonos hangoknak-betűknek mindig pontosan ugyanaz a szövegtípus feleljen meg. Kis szövegekkel kezdtem, és egyre nagyobbakkal folytattam. Így lefelé haladva a szövegek egyre magasabb, de plasztikailag artikulált felületet alakítottak ki, mivel a nagyok között – a szöveg, illetve a betűk logikája alapján – mindig ott voltak a kisebbek vagy az egészen kicsik. A szöveg legvégére pedig, a képzeletbeli pont helyére beütöttem egy 200-as óriásszöveget. Ez a későbbiekben néha ki is esett, mindig újra és újra be kellett nyomni. Összeillesztettem és rögzítettem a két deszkát, valami még hiányzott: az átlós keresztcsár felső részébe beütöttem egy kis szeget, és arra spárgával fellógattam egy nagy szöveget. A szem statikája számára így került egyensúlyba a kompozíció. A fa, a szög és a papír (rajta a textus) problémája tovább izgatott, úgy éreztem, a *Siralomban* még több van, más interpretációkat is lehet készíteni belőle (mint ahogy a *walesi bárdokból* is készült több verzió a későbbiekben). Megtartottam a szöveglős szövegstruktúrát, csak hogy a verset a betűk ritkításával gépeltem le, hogy a plasztikai felület jobban érvényesüljön, illetve hogy az egyre sűrűsödő szövek között azért a nyelvi anyag és a tér érzékelhető maradjon. Három teljesen egyforma szövegpéldányt – és ezen persze sokat kellett dolgozni, hiszen egyetlen írógéphiha vagy elütés sem maradhatott bennük, vizuálisan teljesen egyenértékűeknek kellett lenniük – a fentebbi eljárással felszögéltem egy-egy teljesen egyforma, A4-es rajz-

táblára. A szövek által kiadott plasztikai felület is teljesen egységes volt mind a hármon. Ezek után egy táblát úgy hagytam, ahogy van, egy másikról félig-meddig, a harmadikról meg szinte teljesen letéptem a papírt, úgy, hogy ez utóbbin néhány fecni maradt csak, szövegtöredékekkel. A három táblát megdöntve egy sorba helyeztem – gondolatban, illetve kiállításokon –, így nagyon szépen kiemelkedett a szöveg szublimálásának spontán meglelt logikája. Vagyis az első a szöveg még követhető, de a szövek átviszik azt a térbe. A másodikon a szöveg már csak részlegesen van jelen, így viszonylagossá válik a tárgy terében, s a szövek mint vizuális jelek elkezdnek visszautalni a betűkre. Míg az utolsó darabon már csak a szövek utalnak a nyelvre, egy-egy adott vasszög egy-egy hang emléket őriz, mint egy térbe kiterjesztett kotta.

Agydelej, fotográfika: Elekes Károly

